

REFORMMOZGALMAK FRANCIAORSZÁGBAN

MIVÉ LETTÉL „douce France”, szelíd és kedves Franciaország! A távolból úgy tekint ide az ember, mint gazdag, hatalmas, boldog nép birodalmára, de alig hagyja el az Alpek gerincét vagy a Rajnát, már az első benyomások figyelmeztetik arra, hogy egészen más Franciaországot talál itt, mint amilyent várt. A francia nép talán tudja, hogy milyen hatalmas és milyen gazdag, de — nem érzi; bizonytalanság és rémképek gyötrik, gazdagságát elfüggönyzi előle a pénzügyi és külkereskedelmi válság; nemzeti fölemelkedettségét a belső szociális feszültség és a politikai botrányok; s hiába védi a világ legjobb hadserege és legnagyobb szövetségi hálózata, a francia nép hangulata ma olyan, mintha ő vesztette volna el a világháborút.

A nyomor és a jóllakottság egyaránt rossz tanácsadó s különös kegye a sorsnak, ha azzal ajándékozta meg a francia népet, hogy katonai, diplomáciai és pénzügyi hatalma ellenére is és sikereinek csúcspontján, megfosztotta őt a biztonság és nyugalom érzésétől s így egy időben adta meg neki az újjászületés két előfeltételét, az erőt és a lelki válságot. A Stavisky-botrányok, a politikai szervezetek fegyverkezése, a jobb és a baloldali diktatúrák lehetőségének állandó emlegetése, a defláció nyomása, az infláció réme, a munkanélküliség növekedése, a lengyelek elpártolása, a német fegyverkezés — mindez valóságos pánikot idézett elő a francia társadalomban, amely ettől függetlenül is szociális válságon megy át; nem hisz többé a nagy forradalom eszméiben s ugyanakkor riadtan látja saját eszméinek reakcióit Közép- és Kelet-Európában. Nem beszélgethet az ember franciával, hogy elkerülhetetlenül szóba ne jöjjön négy férfi neve, akinek árnyéka ma itt lebeg Franciaország fölött: Mussolini, Hitler, Rooseveltt és Stalin alakja szegélyezi ma a francia látóhatárt s érdekes, hogy a problémáik is szinte ugyanazok. Társaságban, újságban, könyvben mindenütt olvasni és hallani: alkotmányreformra van szükség, hogy lenyessük a demokrácia kinövéseit; a liberális kapitalizmus termelési anarchiára és szociális igazságtalanságokra vezet; a fiatal nemzedékek nem jutnak szerephez a fórumon; rendet kell vinni a termelésbe, tekintélyt a kormányzásba.

A területet tekintve, valóban úgy látja az ember, hogy a francia társadalom is a faszizmusnak valamilyen változata felé halad s csak ha mélyebben nézünk a szemébe az egyes áramlatoknak, vesszük észre a

francia szellem külön személyiségét, amely ugyanolyan jelszavak mellett ugyanolyan problémák nyomására egészen másképp reagál, mint azok a népek, amelyeknek történelmi hagyománya gyöngébb vagy fiatalabb az övéénél. Az első, ami szembetűnik, hogy amíg más országokban a jobb és baloldali, liberális és antiliberális, individuális és kollektív eszmék hívei minden kérdésben homlokegyenest ellenkező nézeteket vallanak, addig itt a legádázabb ellenfelek, a francia élet és gondolkodás legellentétebb sarkainak képviselői is egyetértenek néhány alapvető kérdésben, így mindenekelőtt abban, hogy az egyéni életnek egy eléggé tág demarkációs körét mindenki tiszteletben kell hogy tartsa. Azt a fasiszta elvet, hogy az ember minden jogát az államtól nyeri s azt a nemzeti-szocialista törvényt, hogy az egyén minden tevékenysége csak faji közösségét szolgálhatja, a francia ember fogalmilag is nehezen érti meg, s a személyiségnek ezen a mindenkitől respektált szigetén alakult ki az az archimédeszi pont, amelyre a francia reformtervek támaszkodnak. Innen van, hogy a francia szociológusok tisztában vannak azzal, hogy igazi reform csak az emberen magán alapulhat s hogy e nélkül az intézményeken hiába változtatnak. Egyöntetű felfogás nyilvánul meg abban is, hogy a liberalizmusnak és a demokráciának a 19. században kialakult házasságát úgyszólván mindenki elrettentő példának tartja, mindamellett egészen másképp igyekszik megreformálni ezt a házasságot a francia, mint például rajnai szomszédja. A Rajnán túl a közéletből száműzték a liberalizmust s meghagyták a demokráciát; szociális téren pedig meghagyták a liberalizmust és kiiktatták a demokráciát; a franciák viszont, bármelyik reformmozgalmat tekintsük is, éppen fordítva, szellemi szabadságra és szociális rendre törekednek s ezt a kettősséget vinnék át a politikára is, két funkcióra bontván fel a közéletet: gondolkodásra és cselekvésre, s az elv az volna, hogy gondolatait mindenki szabadon terjesztheti, de ugyanakkor (körülbelül washingtoni mintára) a kormányzatnak rendelkezésére állának hatalmi eszközök abból a célból, hogy programját, ha ahhoz az alkotmányos tényezők hozzájárulását megkapta, a pillanatnyi közhangulattal dacolva is végrehajthassa.

Ez A KETTŐS SZABÁLY, a személyiség és a szellemi szabadság tisztelete oly erősen él a francia nép gondolkodásában, hogy azt valamennyi reformmozgalom érinthetetlennek tekinti. E törekvéseket nagyjában három csoportra oszthatjuk; az elsőbe a kormány által végrehajtott és küszöbön álló közigazgatási, gazdasági és parlamenti reformok tartoznak; a másodikba a pártok által tervezett alkotmányreform ; a harmadikba pedig a frontharcos és egyéb szervezetek, az úgynevezett ligák, valamint az ifjúsági mozgalmak soraiban kialakult eszmék a társadalom és az állam újjáalakítására vonatkozóan.

A kormány nem tárja fel távolabbi reformprogramjának minden tereumát, de eddig bejelentett terveit máris kész törvényjavaslatokba öntötte, amelyek meg is felelnek a Flandin által kiadott új jelszónak: Elvünk a megszervezett, ellenőrzött és megvédett szabadság.

Ez a jelszó, amilyen szellemes, olyan kétértelmű is, aszerint, hogy ki és hogyan kezeli, Flandin eddigi politikája mindenesetre azt mu-

tatja, hogy őszintén ragaszkodik úgy az eszméhez, mint korrektívumaihoz. Mindenekelőtt végrehajtotta a Doumergue által már előkészített reformot, amely külön miniszterelnöki hivatal felállítására irányult, megközelítvén ezzel egy lépéssel azt a célt, hogy a kormányfő ne elnöke, hanem főnöke legyen a kabinetnek. Ezután a házsabály-reformra került sor, mely a vitát a kamara plénumából a bizottságokba tereli át s fontos az igazságügyi reform is, amely kimondja, hogy a vizsgálóbíró munkáját nem végezheti olyan tisztviselő, akinek megbízása helyi hatóságoktól, tehát közvetve pártoktól függ. Ezenkívül reformjellege van a kényszerkártelekről szóló törvénynek, mely azért került az érdeklődés előterébe nemcsak Franciaországban, hanem külföldön is, mert sokak szerint az első lépést jelenti a francia korporatív rendszer kiépítése felé. Maga a törvény kimondja, hogy ha egy fontos iparág válságba jut és az iparágban a vállalatok kétharmada, maga mögött az iparág termelésének háromnegyedrésszel, meghatározott időre szóló kartelszerződést köt egymással, akkor a kormány a kartel kérésére rendkívül bonyolult eljárás és egy vegyes döntőbizottság meghallgatása után minisztertanácsi határozattal kötelezheti az iparág többi vállalatát is a kartelhez való csatlakozásra. Egy-egy ilyen meghatározott időre szóló kényszerkartel — amelynek a törvény által részletesen előírt keretek közt kell mozognia —¹ a kormány ellenőrzése alatt fog állni s a törvény elsősorban azt célozza, hogy válságos időkben a túltermelést ki lehessen küszöbölni.

A kérdés mármost az, hogy ez a törvény milyen irányzatot hordozhat magában? Erre vonatkozóan a törvény magyarázó szövege szóról-szóra ezt mondotta:

„— El lehet képzelni, hogy az állam állandóan és egészen kezébe veszi a közgazdaság irányítását, a francia nép hagyományai és törekvései azonban nem látszanak összeegyeztethetőnek ilyen politikával. Az egyéni kezdeményezés és a szabadság tisztelete alapján arra törekszünk, hogy a termelők fegyelmessék meg saját magukat. Válság idejére szóló törvény ez, nem állandó intézkedés és még kevésbé feltámasztása a hajdani korporációknak.“

Ez a törvényt magyarázat mindenestre kifejezte a jobboldali irányzatok véleményét is, amint azt a *Je suis partout*-nak erről írt cikke is mutatta, amely szerint Franciaország nem engedhet az államosítás kísértésének és nem dezorganizálhatja a szabadságot. A baloldalon természetesen másképp kommentálták az új törvényt s Marcel Déat a neoszocialista *Vie Socialiste*-ben azt mondotta, hogy ezzel a törvényvel, amely „feltételes liberalizmust“ jelent, a Flandin-kormány a korporatizmus útjára lépett. Ugyanebben a cikkében megemlítette a neoszocialista vezér, hogy Flandin, aki a liberalizmus jelszavával jött, azért kanyarodott át a korporatizmus felé, mert a bankok ellen, amelyek pénzügyi politikájával szembeszállnak, az iparra akar támaszkodni. Déat idézi az *Usine* című ipari lap cikkét annak bizonyítására, hogy ipari körökben milyen türelmetlenül várták a kényszerkartelről szóló törvényt és Flandin s a bankok ellentétjét arra vezeti vissza, hogy Flandin szakított az eddigi kormányok deflációs politikájával. S ha a neoszocialista képviselő állításait e téren nem tekinthetjük is hitelesnek,

érdemes egy pillantást vetni a deflációs politika hátterére, amelynek során 1933 végétől 1935 elejéig a jegybank látra szóló kötelezettségei 5%-kal csökkentek, maga a pénzforgalom azonban még ennél is jobban összezsugorodott a teaurálás következtében, amelynek összegét 15 milliárd értékű aranyra és 40 milliárd értékű bankóra becsülik, ami tehát felét teszi a 80 milliárd körül járó s ugyanannyi arannyal fedezett bankjegyforgalomnak. A defláció következtében a nagykereskedelmi árak 1934 folyamán 10%-kal csökkentek, az ipari termelés két év alatt ugyancsak 10%-kal esett, a teljesen munka nélkül álló segélyezették száma pedig félmillió fölé emelkedett. E deflációs politika alatt az állami költségvetést is csökkentették 54-ről (1932) 47.5 milliárdra (1935), bár ugyanezen idő alatt 40 milliárddal 310 milliárdra növelték az államadósságot. Az eddigi kormányok a hosszúlejáratú kölcsönök piacához fordultak a hiány fedezésére, s ez a nagy kereslet anynyira megdrágította a kölcsönök kamatát, hogy a magángazdaság nem jutott befektethető tőkéhez. Flandin éppen e hitelszükség enyhítése céljából szakított ezzel a politikával s a kormány befolyására a Francia Bank eddigi deflációs kormányzója, Morét, átadta helyét Tannerynek, aki egyetért azzal a pénzügyi elgondolással, hogy az állam — a Francia Bank segítségével — most egy ideig ne vegyen igénybe hosszúlejáratú kölcsönt; amitől e tőkék kamatának olcsóbbodása és a hitelélet élénkülése remélhető. Ennek kapcsán természetesen fölmerült az az aggodalom is, hogy a kormány a defláció megszüntetésével és a hitelek kiterjesztésével nem esik-e a másik végletbe és non tér-e az infláció útjára? E körül külföldön sok találgatás folyt, főképp külkereskedelmi szempontból. A belföldi helyzet szempontjából az igazság mindenestre az, hogy az iparnak nincs mit várnia az inflációtól, mert Franciaországban a legtöbb iparvállalat nagyrészt a maga tőkéjével dolgozik és mert általában ez az ország a hitelezők országa. Alig van olyan francia kispolgár, akinek ne volna megtakarított vagyonkája a bankban és a harisnyában s ha a pénz belföldi értéke szemmeláthatóan meginogna, akkor itt a nép aznap kivonulna a barrikádokra. A baj csak az, — és ebben rejlik a francia pénzügyi válságnak talán legkomolyabb oka — hogy ezek a megtakarított tőkék a bankoktól nem a magángazdaság felé folynak tovább, hanem az államkasszába vándorolnak; a bankok állampapírjainak értéke sokhelyütt közeljár a betétek összegéhez, ami azt jelenti, hogy a betétek nagyobb részét az állam ette meg, ez pedig annál súlyosabb tünet, mert az államadósság oly nagy, hogy kamatai a szűkebb büdzsének több mint a harmadát emésztik fel, a deficit különösen a nyílt és rejtett katonai kiadások következtében egyre növekszik s az adómorál legalább is békeidőben nagyon gyöngy lábón áll. A helyzet valóban az, hogy a bankok szinte azonosak az állammal s az állam pénzügyi egyensúlyának felborulásával a bankok is szükségszerűen válságba jutnának. Déat szerint ebben rejlik a magyarázata annak, hogy miért kell a Flandin-kormánynak megküzdenie a bankvilág ellenállásával, hogy miért kellett a karteltörvénnyel keresnie az ipari körök rokonszenvét, hogy miért nem hordoz magában komoly korporatív tendenciát a karteltörvény, s hogy miért nevezik Franciaországban ezt a reformot is reformette-nek?

A pártok reformtervei természetesen messzebb mennek, mint a kormány reformtörvényei. Pártkörökben főképp az alkotmány újjáalakításáról beszélnek, s mivel Tardieu és Doumergue terveit az egész világsajtó alaposan ismertette, talán elég annyit megemlíteni, hogy a baloldalt kivéve minden párt egyetért abban, hogy a parlamentarizmus hitelét csak olyan reformmal lehet helyreállítani, ha az országgyűlés a gondolatok szabad arénája és az ellenőrzés szerve lesz és ha a végrehajtóhatalom — a parlamenttől való függősége mellett — lényegesen nagyobb akciószabadságot kap.

S HA MOST A KORMÁNY és a pártok tervei után a harmadik csoportot vesszük sorra, a ligák és az ifjúsági mozgalmak reformprogramját, külön világba lépünk. A kormány és a pártok a hivatalos Franciaországot mutatták meg, a ligák és az ifjúság világának viszont éppen abban van az érdekessége és jelentősége, hogy a politikai élettől teljesen távolesik, hogy a francia közéletnek egészen más síkján él, ami mellett azt is hangsúlyozni kell, hogy maguk a ligák és az ifjúsági mozgalmak is más-más emeletén laknak a francia társadalomnak. Röviden és kissé talán általánosítva azt lehetne mondani, hogy a politikai életet nagyjában még mindig a 19. század eszméi, a ligákat pedig a fronttharcosmitosz, a siker és az erő tisztelete jellemzi; az ifjúsági mozgalmakon viszont éppen nem a pusztá sikernek és a brutális erőnek a tömeg szemében mindig imponáló hatása, hanem szellemi problémák uralkodnak. S az is lényeges különbség, hogy amíg a ligák inkább az államnak, addig az ifjúsági áramlatok mindenekelőtt a társadalomnak törekednek a megreformálására.

A ligák közt a fronttharcosok (az anciens combattants) szervezetei a legszámosabbak, ezeknek egy része nem foglalkozik politikával, politizáló organizációik a balszélen vagy a jobbszélen állnak. Legjelentékenyebb köztük a „Croix de feu“, feje a ma már világszerte ismert de La Rocque alezredes; ezek 1927-ben Coty parfüm- és ujságyáros anyagi támogatásával alakultak meg, szállást is Coty egyik lapja adott az irodájuknak. Kezdetben csak olyan frontkatonát fogadtak tagjaik sorába, aki a háborúban hadi keresztet kapott, ma már azonban másokat is fölvesznek s tagjaik nagyrésze a 20—30 évesek közül való. Listáikon 260.000 név szerepel, ami elég nagy szám, hiszen a szakszervezetek összes létszáma egész Franciaországban alatta marad a két milliónak. Politikai irányukat a ligák életének egyik ismerője így jellemezte:

„Nehéz volna megmondani, melyek a jobboldaliak és melyek a baloldaliak, mert a kimondottan jobboldaliak számos követelésével azonosítják magukat a baloldaliak is, sőt akárhány fasiszta szervezet programjára írta a szabadság kultuszát is. A személyiség tisztelete, ez a jelmondat folytonosan visszatér valamennyi szervezet kiáltványában s hasonló egyhangúság uralkodik a kapitalizmus, a feudalizmus, a pénzügyi oligarchia kinövéseinek elítélésében is; a korporatizmus valamennyiük számára „leitmotiv“. Elsősorban az akció érdekli őket s keveset törődnek azzal, hogy elméleteik honnan származnak, a royalista Maurras-tól-e, vagy a sorelianus szocializmusból? Politikai programjuk a végrehajtóhatalom megerősítése, a közigazgatás függetlenségének biztosítása, a parlamenti erkölcsök megtisztítása, a termelés helyesebb megszervezése — ebben valamennyien egyetértenek.“

A Temps nemrégiben megintervjúolta a kékinges Solidarité Française főnökét (Duce és Führer helyett itt chef-et mondanak, kis betűvel) s a korporatizmus és diktatúra kérdéséről a következő érdekes nyilatkozatot kapta:

„Nem kényszer-korporatizmusra törekszünk, hanem szabad korporációkra ; nem központosításra, hanem ellenkezőleg decentralizációra. S nem diktátort akarunk. Diktatúrát? Igen, ha az becsületes, erős, stabilis, tekintélyre támaszkodó és felelős kormányzatot jelent. Az állam-reform és a korporatizmus egyedüli és utolsó mentsvára a rezsimnek.“

A kormányformának ez a meghatározása ugyan inkább snájdig, mint világos, de azért az ilyen nyilatkozaton is átüt az egyén és a szabadság tisztelete, a személyiség szigetének elismerése. Az ifjúsági mozgalmak még messzebb mennek a szellem szabadságának respektálásában, annál is inkább, minthogy az ő törekvéseikben a hangsúly is inkább a szellemieken és a lelkieken van. Jelszavukat Péguytól tanulták:

— La Révolution sociale sera morale ou eile ne sera pas, vagyis, hogy a forradalom vagy az ember belső megújulására, vagy pedig semmire sem fog vezetni.

A baloldali ifjúsági mozgalmak programja a Marx előtti szocializmushoz hasonlítható, aránylag ment az anyagelvű determinizmustól s belátja a társadalmi hierarchia szükségességét; a jobboldali irányok nagyobb része pedig, ha nem áll is a tételes vallás alapján, értékrendszerét nemcsak a rációhoz köti s éppen abban különbözik az idősebb francia nemzedékektől és a középeurópai fiataloktól, hogy amíg az előbbieket csak a rációnak, az utóbbiak pedig csak a misztikumnak hódolnak, addig öbennük pascaliánus hagyomány folytatódik, túl az Action Française-nek mindenestre tiszteletreméltó, de kissé cinikus elvén, amely egyszerűen célszerűségi szempontból nyúl a misztikum után és amely a tekintélyben nem értékrendszer megnyilvánulását látja, hanem csupán alkalmas eszközt a rend biztosítására. E jobboldali fiatalság eszmevilágát jól jellemezte egy nálunk is ismert nevű fiatal író, Daniel-Rops „Éléments de notre destin“ című könyvében:

„Semilyen valódi civilizáció nem épülhet fel másan, mint a személyiségnek és az ő örök értékeinek tiszteletén; minden olyan gazdasági és társadalmi szervezet, amely a személyiséget a maga valóságában, szabadságában, függetlenségében korlátozni akarja, rossz. A valódi civilizáció antietatista és decentralizációt kíván, igertüi a személyiség primátusát minden más érték és minden más szükségszerűség felett. Az emberi személyiség a szabadságban nyilvánul meg.

Antietatisták, antikapitalisták, antikommunisták és diktatúra-ellenesek vagyunk, de vájjon mik vagyunk akkor tulajdonképpen? Megmondjuk: perszonalisak. Olyan civilizációt akarunk, amely tiszteletben tartja a személyiséget és megvédi a hazához, a családhoz, a foglalkozáshoz és a magántulajdonhoz való kötelékeit. A tulajdon azonban ne elvont legyen, hanem személyes és közvetlen. A tulajdon az emberi élet egyik alapja, a gazdasági rendszernek az ember valóságos szükségletein kell alapulnia és nem a haszonra irányuló önzésen. Az ember nemcsak termelő és választó, hanem szellemi lény is. A mi számunkra a forradalom nem csupán az anyagi javak elosztásának kérdése, hanem mindenekelőtt szakítás régi magatartásunkkal, megújulás. Egy forradalom akkor véres, ha rosszul készítették elő. Az akció elválaszthatatlan a gondolatától s mi az ügyeseknek, más szóval, a politikusoknak engedjük át a „taktikai“ forradalmat. Akik velünk akarnak jönni, azoknak ezt mondjuk: nem

Ígérhetünk nektek semmi olyan hívságot, mint a politikai pártok, sem zöld vagy kékingben való felvonulást, sem pedig demagóg népgyűlések részvételét. A forradalmat elsősorban saját magatokkal szemben kell végrehajtaniotok“.

Másik érdekes dokumentuma az ifjúság gondolkodásának az úgynevezett „Plan du 9 juillet“, amelyet jobb és baloldali ifjúsági mozgalmak tagjai Jules Romains vezetése alatt dolgoztak ki, hogy tisztázzák, melyek azok az elvek, amelyekben ez ellentétes irányzatok is egyetértenek egymással.

Az alapelvek tekintetében a bevezetés megállapítja, hogy a szomszéd népek rezsimjének főgondolata, az állam és a faj istenítése, ellenkezik a francia civilizáció elveivel s az egyén olyan elnyomására vezet, amely a francia emberben anarchikus ellenállást váltana ki. Gazdasági téren a haszon-stimuláns fokozatosan fel kell hogy váltsa a társadalommal szemben való szolgálat misztikumát. Az államreformot a Terv szerint nem lehet elérni normális parlamenti akciókkal, hanem olyan átmeneti kormányzatra van szükség, amely bírja a nemzet nagy többségének bizalmát és amely vállalkozhat arra a kettős feladatra, hogy először tekintélyt úton megállapítsa az új államintézmények alapját s másodszor összehívjon alkotmányozó országgyűlést. A szenátusnak mai vétójoga megszűnnék és csupán kétszeri visszaküldésre volna joga a kamara határozataival szemben; mellettük tanácsadó szerepe volna az Országos Gazdasági Tanácsnak, amely a gazdasági érdekcsoportok képviselőiből állana. Újabb kiadásokat okozó törvényjavaslatot csak a kormány nyújthatna be. A Terv nem antiparlamentáris, hanem csak a mai parlamentet akarja olyannal helyettesíteni, amelyben a kormány kevésbé van kitéve a demagógia terrorjának és a népszerűség csábításának.

Gazdasági téren már radikálisabb reformokról beszél a Terv, de — és ez megint lényeges eltérés a közép-európai eszméktől — nem azt mondja, hogy az anarchikus termelést irányított gazdálkodással kell felváltani, hanem hogy „a vak gazdálkodást tudatos gazdálkodással“ kell átalakítani, mégpedig oly módon, hogy „szemeket kell adni a gazdasági szervezeteknek“ a gazdasági elemek és tényezők statisztikai nyilvántartásával, beleértve az egyes termelési ágak számára nyújtott hitelek nagyságának közlését is. A korporációk vezetését a Terv szerint magukra a vállalkozókra és az alkalmazottakra kell bízni, a korporációkban az államnak nem szavazati joga, hanem csak vétójoga volna.

Mindenesetre feltűnő, hogy amíg a korporációkkal más országokban külső abroncsokat akarnak rárakni a termelő tényezőkre, addig francia földön a marxistákon kívül mindenki úgy képzei el a korporatív rendet, hogy az szabadságjogokat biztosítson a korporáció tagjainak. S míg másutt a korporatizmus etatista, mert megnyitja a csatornákat az állami befolyás számára, addig a francia korporatív eszme antietatista, mert éppen az a célja, hogy fölöslegessé tegye az állami beavatkozást szakmai kérdésekben. Maguk a franciák ezt úgy fejezik ki, hogy a korporatizmus ne 'integral' legyen, hanem 'intégré'. Az előbbi azt jelentené, hogy a parlamentet helyettesítik a korporációkkal, hogy tehát a nemzet politikai akaratát is az érdekképviselőkön keresztül szűrik le; az utóbbi viszont olyan rendszer, amelyben a korporációk nem kongruensek az állammal, hanem annak csupán egy részét alkotják, alárendelve a parlamentnek, a nemzet politikai akaratának (aminek kapcsán érdekes megfigyelni, hogy Spann rendszerét, amely harmadik megoldást ajánl, senki sem emlegeti). Gaetan Pirou párisi egyetemi tanár Le corporatisme című most megjelent könyvében is azt mondja, hogy a francia korporatizmus ne „économie caporalisée“, hanem önmagát kormányzó szerv legyen.

MINDEZ eléggé kusza képet ad a pártpolitika síkján kívül álló Franciaország arcáról, mégis föl kell hogy tűnjék az a néhány közös vonás, amely mindazokat az irányokat és évjáratokat jellemzi, amelyekről itt seregszemlét tartottunk. Mindenekelőtt közös bennük a liberalizmusból, mint politikai alapelveből való kiábrándulás s értetlenül néznie vissza a 19. századra, amely a liberalizmust nem kovásznak, hanem a kenyér főanyagának tekintette; valamennyien csalódtak a demokráciában, mint az állami akaratot kialakító erők kizárólagos szűrőjében; s mind megtagadják az erkölcsi közösséget a szociális feladataival szemben közömbös magántulajdonnal, amely csak a termelés problémáit tudja megoldani, de tehetetlen a válságokkal szemben. Am ha nem is liberálisok és nem is demokraták és megtagadják is a liberális kapitalizmust, mégsem fogadják el ez eszmék középeurópai reakcióit; nem antiliberálisok, nem parlamentellenesek és nem antikapitalisták, nem hirdetik a társadalmi és szellemi erők megkötését, a diktatúrát és az etatizmust; az elavult eszméknek nem az ellenkezőjére, hanem a modernizálására törekednek; a csődöt mondó materializmusból és racionalizmusból nem menekülnek át a másik végletbe, a misztikum, az indulat kizárólagos uralmába. Az Ő új liberalizmusuk szellemi szabadságot és önkormányzatot ad az egyénnek, a családnak és a foglalkozási csoportoknak a maguk belső ügyeiben; az ő modern parlamentarizmusuk a nemzet egészét teszi a jogok forrásává, de társadalmi hierarchiával igyekszik biztosítani a ponderatur, a tekintély elvének érvényesülését; az ő szociális rendjük nem kollektívizmust hirdet, hanem szociális kötelességet és személyes kapcsolatot az ember és a tőke között.

A 19. századbeli nyugateurópai tézis és a 20. századbeli középeurópai antitézis küzdelméből, úgy látszik, ilyen szintézis készül megszületni a francia lélekben.

Párizs.

FREY ANDRÁS